

Дата: 16.10.2023

Соціологія

Група М-1

Урок 13

Тема: Соціологія культури

Мета: розглянути культурну політику в Україні

Матеріали до уроку

1. Поняття культурної політики і державної культурної політики

Під культурною політикою розуміють заходи, які стосуються культури на місцевому, регіональному або міжнародному рівнях, зосереджені на культурі як такій, або призначені для здійснення безпосереднього впливу на окремих осіб, групи або суспільства, в тому числі на створення, виробництво, поширення та розподіл культурної діяльності, культурних товарів та послуг, а також доступ до них. Суб'єктами культурної політики є держава, міжнародні організації, політичні партії, громадські об'єднання та рухи.

Культурна політика покликана задовольняти культурні потреби широких мас населення, сприяти культурному прогресу. За визначенням експертів ЮНЕСКО культурна політика держави повинна бути спрямована на досягнення визначених культурних цілей з допомогою оптимального використання всіх фізичних і духовних ресурсів, які має суспільство в даний час.

Роль держави у формуванні культурної політики є вагомою. Держава формує інфраструктуру культури, забезпечує її бюджетне фінансування, сприяє розвитку національної наукової і творчої інтелігенції, створенню належних матеріальних і духовних умов для її життєдіяльності, розвитку міжнародних культурних зв'язків. Значна роль у цьому процесі належить також громадським та іншим організаціям, підприємствам, комерційним структурам, які матеріально підтримують діяльність наукових, освітніх та культурних установ.

Державна культурна політика визначається як сукупність принципів і норм, якими керується держава в своїй діяльності зі збереження, розвитку та поширення культури.

У сучасному світі держава керує культурними процесами як за допомогою відповідного законодавства, так і з використанням фінансових, економічних, адміністративних і політичних засобів.

2. Нормативно-правові засади управління у культурній сфері

Відповідно до Закону України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року законодавство України про культуру складається з Конституції України, цього Закону та інших законів, що регламентують діяльність у сфері культури, міжнародних договорів з питань культури, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових

актів. У ст. 11 Конституції України зафіксовано, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Основними засадами державної політики у сфері культури є:

- визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу;
- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;
- захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури;
- забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;
- гарантування прав громадян у сфері культури;
- створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, розвитку закладів культури тощо.

Держава у пріоритетному порядку створює умови для: розвитку культури української нації, корінних народів та національних меншин України; збереження, відтворення та охорони історичного середовища; естетичного виховання громадян, передусім дітей та юнацтва; розширення культурної інфраструктури села.

Міністерство культури України (Мінкультури) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографії.

Основними завданнями Мінкультури є забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин.

Мінкультури відповідно до покладених на нього завдань:

- визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сферах культури та мистецтв;
- розробляє і здійснює заходи щодо створення умов для відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності, всіх видів мистецтв, мистецького аматорства, осередків традиційної культури, народних художніх промислів та нематеріальної культурної спадщини;

- вживає заходів до забезпечення соціального захисту професійних творчих працівників і працівників культури;
- забезпечує роботу з проведення гастрольних заходів вітчизняних гастролерів, формує Єдиний банк даних гастрольних заходів, що проводяться в Україні;
- сприяє діяльності творчих спілок, молодіжних, дитячих та інших громадських об'єднань, що функціонують у сферах культури, мистецтв.

На місцевому рівні затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування здійснюється виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської рад.

До відання виконавчих органів сільських, селищних та міських рад у сфері культури належать: підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку; забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління культурним розвитком відповідної території; забезпечення соціально-культурних закладів, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, а також населення комунальними послугами; організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури, природних заповідників.

Водночас частину своїх повноважень у сфері культури районні та обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям. До таких повноважень належать: підготовка і внесення на розгляд ради проектів програм культурного розвитку відповідно районів і областей; організація охорони, реставрації, використання пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, природних заповідників місцевого значення; сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національнокультурних традицій населення.

3. Специфіка соціокультурної ситуації та перспективи розвитку української культури

Сьогодення асоціюється з кризою культури. Визначальна причина феномену такої кризи – суперечність між стратегією розвитку матеріальної культури і своєрідністю духовних цінностей людства. Розвиток матеріальної культури, зумовлений науково-технічним прогресом, фактично перекодував світ людини.

Для України усна народна нематеріальна традиційна культура – народна пісенна творчість, фольклорний арсенал культури – завжди відігравала вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної ідентичності, власне, перспективи існування нації. Саме в народній пісенній творчості комплекс характерологічних рис українців виявляється в унікальному наборі неповторних національних ознак. Відтак, традиційна народна і сучасна культура – два полюси в широкому спектрі міжкультурних досліджень, що становлять одну із суперечностей сучасного культурного процесу в Україні.

Українська культура, як і будь-яка інша, має функцію захисту та збереження національно-державної ідентичності. Незважаючи на те, що в сучасному культурному процесі в Україні відродження почуття національної ідентичності все частіше підміняється політизацією національного питання, багаторічними пошуками національної ідеї, що фактично заміщають практичні кроки, які необхідно робити для її ствердження, і що становить певні суперечності у цьому процесі, культура залишається важливим генератором національної ідентичності

Виходячи з розвитку світової цивілізації, можна стверджувати, що культура XXI ст. виробляє спільні риси, її становлення супроводжується акумулюванням досягнень національних культур, кожна з яких вносить щось своє в загальний розвиток. Національна культура не може існувати як замкнена, самодостатня – без творчого спілкування з іншими культурами.

Розглянувши роль, значення і суперечності сучасного культурного процесу в Україні, можна констатувати, що його особливістю є те, що українська культура досі переживає період свого нового становлення, національного утвердження нових цивілізаційних цінностей, модернізаційного і постмодернізаційного структурування. Суперечливі, іноді навіть протидійні тенденції розвитку української культури на початку нового тисячоліття є характерною ознакою перехідного суспільства. Безумовно, закріплення позитивних наслідків розвитку української культури залежить від наполегливості й цілеспрямованості всього суспільства і кожного громадянина зокрема. Запорукою успіху в досягненні цієї мети є могутній, унікальний у європейському та світовому вимірах культурний потенціал нації, а також життєдайні процеси демократизації українського суспільства, що є головним чинником культурного процесу, гарантом подальшого розквіту української культури в часі і просторі XXI ст.

Питання для самоконтролю:

1. Чим відрізняються культурна політика і державна культурна політика?
2. Дайте визначення культурної політики за ЮНЕСКО.
3. Назвіть основні пріоритети держави у сфері культури.
4. Визначте провідні тенденції розвитку української культури на сучасному етапі.
5. Чи згодні Ви з тим, що криза української культури детермінована світовими соціокультурними проблемами?

Урок 14

Тема: Соціальні відносини. Конфлікт як прояв соціальних відносин

Мета: розрізнити поняття пов'язані з категорією «соціальний конфлікт», ознайомити з теоріями конфлікту; розвивати уміння творчо використовувати набуті знання – шукати шляхи гармонізації суспільних відносин

Матеріали до уроку

Соціологія конфлікту як галузь соціологічного знання

Конфлікт і пов'язана з ним проблематика є об'єктом багатьох гуманітарних дисциплін, серед яких наприкінці ХХ ст. поступово сформувалася окрема соціологічна теорія – соціологія конфлікту.

Соціологія конфлікту – галузь соціології, яка вивчає сутність, зумовленість, наслідки та управління конфліктом як соціальним явищем.

Соціологія конфлікту найчастіше послуговується такими категоріями, як «конфлікт», «соціальний конфлікт», «гострота конфлікту», «тривалість конфлікту», «конфліктанти», «межі конфлікту». Найуживанішою є категорія «конфлікт». Він є складною взаємодією, спрямованою на розвиток і вирішення протиріч, суперечностей, які неможливо вирішити без зміни чинників цієї взаємодії. Найчастіше конфлікт виявляє себе в соціальному середовищі, постаючи як соціальний конфлікт.

Соціальний конфлікт – зіткнення інтересів двох чи більшої кількості індивідів, соціальних груп.

За своєю природою конфлікт є соціальним явищем, породженим особливостями суспільного життя, соціальних систем, зіткненням, протиборством суб'єктів соціуму. **Стан конфлікту** – далеко нерідкісне явище.

Конфлікт як соціальне явище вперше був сформульований і визначений в роботі Адама Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776р.). В ній були висловлені думки, що в основі конфлікту лежить поділ суспільства на класи та економічна боротьба, які розглядаються як важлива рушійна сила розвитку суспільства і тим самим виконують корисні функції. Цю ж думку у 1821 році зауважив Гегель в праці "Нариси філософії права".

Своє подальше теоретичне обґрунтування проблема конфлікту знайшла в кінці ХІХ та на початку ХХ ст.

Так, англійський соціолог Герберт Спенсер вважав соціальний конфлікт неминучим явищем в історії суспільства, стимулом суспільного розвитку. Такої ж думки дотримувався німецький соціолог та соціальний філософ Макс Вебер .

В сучасній зарубіжній теорії конфліктів найбільш відомі концепції: "позитивно-функціонального конфлікту" Л.Козера (США), "конфліктна модель суспільства" Р.Дарендорфа (Німеччина) та "загальна теорія конфлікту" К.Боулдінга (США).

Американський соціолог Льюїс Козер під соціальним конфліктом розуміє "боротьбу за цінності та претензії на певний статус, владу, ресурси, боротьбу, в якій метою супротивників є нейтралізація, нанесення шкоди або знищення супротивника". Л.Козер доводить, що конфлікти це продукт внутрішнього життя суспільства, існуючого в ньому порядку речей, самих відносин між окремими особами та групами".

Німецький соціолог Ральф Дарендорф в середині 60-х років виступив з поясненням нової теорії соціального конфлікту, яка отримала назву "конфліктна модель суспільства". Суть цієї концепції: будь-яке суспільство в кожний момент свого буття змінюється, соціальні зміни охоплюють всі сфери його життєдіяльності; кожне суспільство в кожний момент буття має соціальний конфлікт; кожне суспільство спирається на примушування деяких його членів іншими.

Характеристики конфлікту, структура, механізм та функції соціальних конфліктів

Тією чи іншою мірою, в той чи інший час конфлікт властивий кожному соціальному суб'єкту на певних фазах його розвитку. З огляду на це, конфлікт часто розглядають як привід для розв'язання суперечностей. Це стимулювало увагу науковців до проблеми прогнозування та управління конфліктом, наслідки яких здебільшого відчутно залежать від характеристик конфлікту:

Гострота конфлікту — ступінь зіткнення інтересів, глибина суперечностей учасників конфліктної взаємодії. Як правило, цю гостроту засвідчує рівень інтенсивності конфліктних дій, що ставить у пряму залежність можливість вирішення конфлікту. Гострота конфлікту дає підстави спрогнозувати час, який потрібно буде затратити на подолання конфліктної ситуації, тобто спрогнозувати тривалість конфлікту.

Тривалість конфлікту — часові виміри існування конфлікту. Відповідно конфлікт може бути коротко-, середньо- та довготривалим, що залежить від цілей протидіючих сторін, гостроти проблеми, соціальної культури, ресурсів управління конфліктом.

Особливості конфліктної ситуації, можливості розв'язання її багато в чому залежать від інтересів та соціальних характеристик її учасників (конфліктантів). Ними можуть бути окремі індивіди, групи, спільноти і навіть держави.

Сукупність чинників, які зумовлюють конфлікт, розгортання його в просторі та часі визначають його межі.

Межі конфлікту — зовнішні структурно-динамічні кордони конфлікту: суб'єктні (кількість учасників), просторові (територія, на якій відбувається конфлікт), часові (тривалість конфлікту).

Конфлікт є складним **за структурою** соціальним явищем, його елементи тісно взаємодіють між собою. До найважливіших із них належать:

Сторони, що конфліктують. У соціальному конфлікті беруть участь щонайменше дві сторони (конфліктанти). Крім них, у конфлікті можуть бути задіяні й провокатори, співчуваючі, консультанти, посередники тощо. Соціолог повинен з'ясувати соціальні характеристики сторін (соціальна роль, службове становище, вік, стать, освіта — якщо йдеться про індивідів).

Зона конфліктної взаємодії. Конфлікт виникає лише за наявності предмета суперечки, який зумовлює зону взаємодії його учасників. Часто його важко розпізнати, конфліктанти іноді й самі нечітко його уявляють. У

зв'язку з цим зона конфлікту є дуже рухомою, може розширюватися та звужуватися.

Уявлення про ситуацію. Кожний з конфліктантів має власне уявлення про всі обставини, що спровокували та супроводжують конфлікт. А це створює додаткові підстави для непорозумінь.

Причини, мотиви. Кількість їх може бути необмеженою. Іноді вони є відкритими, іноді прихованими, усвідомленими або навпаки. Самі вони спонукають до вступу в конфлікт, постаючи як сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, що стимулюють конфліктну активність суб'єктів. Мотиви конфліктів конкретизуються у цілях, переслідуваних їх учасниками.

Умови, за яких відбувається конфлікт. З'ясування їх дає змогу розглядати конфлікт не як ізольовану систему, а як реальну соціальну ситуацію. Як правило, вони бувають політичними, економічними, культурними, психологічними тощо.

Дії. За конфліктної ситуації дії кожної зі сторін заважають іншій досягти мети й оцінюються як ворожі. Здебільшого вони проявляються в:

- створенні прямих або побічних перешкод для реалізації планів та намірів однієї зі сторін;
- невиконанні іншою стороною своїх обов'язків та зобов'язань;
- загарбанні або утриманні того, що, на думку цієї сторони, належить саме їй;
- нанесенні прямої чи побічної шкоди майну чи репутації;
- фізичному насильству;
- погрозах та інших діях, що змушують протилежну сторону діяти всупереч своїй волі та обов'язкам;
- діях, що принижують гідність людини, соціальної спільноти.

Конфліктна поведінка має певні принципи, стратегії, тактики. Серед головних принципів визначають концентрацію, координацію сил, нанесення удару по найвразливіших зонах суперника, економію сил та часу тощо. Тактика поведінки у конфліктній ситуації може бути жорсткою, нейтральною, м'якою.

Механізм соціального конфлікту (процес його розвитку) містить декілька стадій:

- **Передконфліктна ситуація.** Нерідко вона може бути благополучною, і тоді конфлікт розпочинається несподівано, під впливом зовнішніх чинників. Але найчастіше на цій стадії формуються передумови для конфлікту.
- **Інцидент.** Він є першою сутичкою конфліктантів, зав'язуванням конфлікту. Іноколи конфлікт може закінчитися на цій стадії (конфліктанти вирішують свої непорозуміння).
- **Ескалація.** Виявляє себе в тому, що конфлікт реалізується в окремих актах — діях та протидіях конфліктуючих сторін. Може бути безперервною (ступінь напруги у відносинах постійно зростає) та хвилеподібною (періоди напруги змінюються тимчасовим затишшям).

- **Кульмінація.** Вона є крайньою точкою ескалації, коли напруга виражається у вибуховому акті.
- **Завершення конфлікту.** Конфліктанти можуть вийти з конфлікту за допомогою одного зі способів — насильства, примирення, роз'єднання (розриву).
- **Післяконфліктна ситуація.** Йдеться про ситуацію, яка виникає після розв'язання конфлікту. Вона може бути як конструктивною, так і деструктивною, та найчастіше містить елементи обох характеристик одночасно.

Функції конфліктів

За своєю природою конфлікт може бути носієм як конструктивних, так і деструктивних тенденцій, що зумовлює його позитивні та негативні функції. До позитивних відносять:

сигналізування про осередки соціальної напруги — конфлікт дає змогу не тільки з'ясувати невирішені проблеми, а й сприяє відкритому вираженню позицій та інтересів;

інноваційна — сприяє розвитку суспільства завдяки трансформації сталих форм, руйнуванню нежиттєздатних структур;

консолідує (інтегративна) — полягає в об'єднанні людей, що захищають власні інтереси, у виникненні інтересу до співпраці;

активізація соціальних зв'язків — конфлікт інтенсифікує, динамізує взаємодію людей, що позитивно позначається на темпах розвитку суспільства;

комунікативна — їй передуює усвідомлення учасниками конфлікту власних та чужих інтересів; реалізується вона через пошук компромісу, взаємоприспосовування учасників конфліктної ситуації;

зняття психологічної напруги — часто саме конфлікт є найефективнішим засобом нейтралізації психологічної напруги між його учасниками, стимулом до пошуку компромісів.

Попри те, будь-який конфлікт таїть у собі загрозу стабільності соціальної системи, нормальному функціонуванню суспільства, нерідко призводить і до деградації його учасників. Все це дає підстави для висновків і про негативні функції конфлікту як соціального явища, найсуттєвішими з яких є:

дестабілізуюча — проявляється в порушенні соціального клімату, єдності, стабільності суспільства, окремих його сфер, спільнот, колективів;

деінтегрує — спричиняє послаблення соціальних зв'язків у суспільстві, роз'єднаність, віддаленість його сфер, а також ускладнення пошуку компромісів;

аксіологічна — втілюється у загостреному сприйнятті, оцінці цінностей, щодо яких спалахнула конфліктна ситуація, намаганні змінити систему пріоритетів тощо.

Будь-який конфлікт таїть загрозу певним цінностям, інтересам суспільства, соціальних спільнот, груп, індивідів, що породжує намагання відстояти, захистити їх різними, інколи й некоректними методами, а це спричиняє новий виток конфліктної ситуації.

Тому при їх розв'язанні необхідно враховувати не лише особливості конфлікту, характеристики та інтереси конфліктуючих сторін, а передусім причини, що його спровокували.

Питання для самоконтролю:

1.

Домашнє завдання:

1. Опрацювати урок 13-14
2. Вміти давати відповіді на питання для самоконтролю
3. Підготувати повідомлення/презентації на тему за вибором:
 - 1) *Соціологія театру*
 - 2) *Соціологія музики*
 - 3) *Соціологія моди*
 - 4) *Соціологія книги і читання*
 - 5) *Соціологія телебачення і радіо*

Виконані завдання надіслати на електронну пошту:
nataliia_matvieieva@ukr.net